

TAIDEYLIOPISTON AUDITOINTI

Tekijät **Hanna-Leena Pesonen, Antti Huntus, Julia Rapo, Rasmus Vuori, Mirella Harri & Mira Huusko. Taideyliopiston itsearviointiraportti (toim.) Riikka Mäki-Ontto & Alina Savolainen.**

Auditointivuosi **2024**, Karvin julkaisu **19:2024**

Kieli **Suomi**

ISBN **978-952-206-880-4 pdf**

4.1 Ekologinen kestävyys

- Korkeakoulun itsearviointi

Ekologinen kestävyys on yksi Taideyliopiston strategian kärkitavoitteista ja valinta auditointikohteeksi. Arvioinnin tavoitteena on kuvata alueen laadunhallinta ja saada kehittämispalautetta, jotta yliopisto löytäisi parhaat mahdolliset toimintatavat asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen. Arvioinnin lopputuloksena menettelyitä voidaan parantaa.

Taide on osa ekologisen kestävyyskriisin ratkaisua

Ekologinen kestävyys nousi Taideyliopiston strategiseksi tavoitteeksi strategiatyön laajan toimintaympäristöanalyysin ja yhteisökeskusteluiden kautta. Myös OKM edellytti yliopistoja määrittelemään hiilineutraalisuustavoitteen kauden 2021–2024 sopimuksessa. Yliopisto toimii vastuullisesti ja pyrkii minimoimaan toimintansa hiilijalanjäljen. Lisäksi yhteiskuntaan vaikutetaan opetus-, tutkimus- ja taiteellisen toiminnan kautta ja vaikuttamalla oman alan käytänteisiin sekä hankintojen ja sijoitusten kautta.

Strategian toimenpiteet:

- Taideyliopisto luo ekologisen kestävyuden ympäristöohjelman ja määrittelee siinä toimenpiteet ohjaamaan yliopiston toimintaa.
- Ekologinen kestävyys läpäisee yliopiston koko akateemisen toiminnan mikä edellyttää käsittelyn integroimista opintoihin, tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan.

Taideyliopiston ympäristöohjelma

Ympäristöohjelma suuntaa toimintaa ja linjaa konkreettiset toimenpiteet vuosille 2022–2024. Se

luotiin osallistavalla prosessilla. Ympäristöohjelmaa päivitetään tarvittaessa, kuitenkin viimeistään vuonna 2024.

Tavoitteena on sisällyttää ekologinen ymmärrys ja kestävät toimintatavat laajemmin opetukseen, tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan sekä minimoida toiminnan ympäristövaikutukset niin, että toiminta on hiilineutraalia v. 2030 mennessä. Ympäristöohjelma sisältää 23 toimenpidettä, joista jokaiselle on määritelty aikataulu, vastuut ja tavoitteet. Toimenpiteet on jaettu kolmen teeman alle:

1) Opetus, tutkimus ja taiteellinen toiminta

Kehitämme ekolוגiateemaista opetustarjontaa, näkökulmien integroimista opetukseen, kestäviä ja vastuullisia opetus- ja tutkimuskäytäntöjä sekä korkeakoulujen yhteisiä kestävyysopintoja. Lisäksi kehitämme taiteellisen työskentelyn käytäntöjä, tuemme yhteisömmme yhteistyötä kestävyysteemojen parissa sekä vahvistamme taiteen ja taidekoulutuksen roolia kestävyyskysymyksissä.

Teemaa on edistetty opetussuunnitelmatyön kautta. Tulevissa opetussuunnitelmissa ekologisuus on mukana kaikki opinnot läpäisevänä teemana ja osana kaikille pakollisia yleisopintoja. Kestävyttä on käsitelty osana taiteellista työskentelyä, opettajille järjestetty koulutusta ja tehty mm. opas kestävään taiteelliseen työskentelyyn Teatterikorkeakoulussa.

2) Kestävä arki ja ympäristökuormituksen vähentäminen

Laskemme ja seuraamme hiilijalanjälkeämme ja laadimme sen pohjalta suunnitelman päästöjen vähentämisestä ja v. 2030 tarvittavista kompensatioista.

Yliopistossa arjen kestäviä valintoja tukevat ja täydentävät mm. tiloihin, ruokatarjoiluihin, matkustamiseen ja hankintoihin liittyvät toimenpiteet, linjaukset, ohjeet ja työkalut. Esimerkkejä tehdystä kehittämistyöstä ovat matkustusohje, sisäinen ilmastokompensatiojärjestelmä, kestävä matkustamisen tuki sekä Työskentele kestävästi Taideyliopistossa -sivu.

3) Rakenteet ja johtaminen

Yliopiston rakenteet, prosessit ja johtaminen luovat suuntaviivat kestäväälle toimintakulttuurille. Johtamisen avulla vahvistetaan kestäviä toimintatapoja ja näytetään esimerkkiä. Kestävyys ja ympäristöohjelman seuraaminen on osa toiminnanohjausprosessia. Kestävyysosaamista vahvistetaan mm. matkustamista, hankintoja, johtamista, esihenkilötyötä, tapahtumien järjestämistä koskevien ohjeiden, koulutusten ja työkalujen avulla.

Yliopisto on kehittänyt vuosittaista seuranta mm. hiilijalanjälkilaskennan ja ympäristöohjelman indikaattorien avulla. Johtoryhmien jäsenille on järjestetty ekologinen kestävyys päätöksenteossa ja johtamisessa -koulutus. Taideyliopisto on mukana useissa kestävyysverkostoissa, joissa jaetaan osaamista, kurssitarjontaa ja tietoa sekä kehitetään yhteistä suuntaa ja toimintamalleja luovien alojen kestävyys siirtymälle.

Ekologisen kestävyuden johtaminen

Taideyliopiston johtoryhmä vastaa strategian seurannasta ja tekee keskeiset päätökset. Ekologiselle kestävyydelle on johtoryhmästä nimetty vastuuhenkilö. Vastuuhenkilö varmistaa, että strategiakärjen toimenpiteet etenevät.

Ympäristöohjelman toimenpiteiden etenemistä suunnitellaan ja seurataan vuosittain keväällä strategian seurantakeskusteluissa ja syksyisin osana toiminnansuunnittelua. Akatemiat ja yksiköt huomioivat toimintasuunnitelmissaan ympäristöohjelman toimenpiteet. Johtoryhmä käsittelee toimintasuunnitelmat ekologisen kestävyuden osalta ja laatii niistä lausunnon, jossa arvioidaan hyvin etenevät ja huomiota vaativat toimenpiteet. Lausunnossa otetaan myös kantaa mahdollisiin resurssitarpeisiin.

Ekologisen kestävyuden arviointi ja kehittäminen

Tavoitteiden etenemistä seurataan vuosittain maaliskuussa osana vuosiarviointia. Vuosiarvioinnissa raportoidaan ja analysoidaan valittujen strategisten indikaattorien (opiskelijoiden kokemus ekologisen kestävyuden käsittelystä opinnoissa ja yliopiston hiilijalanjälki) toteutuminen. Lisäksi seurataan ympäristöohjelman indikaattoreita.

Rehtori käy joko yksiköittäin tai strategiakärjittäin keväisin strategian seurantakeskustelut vuosiarvioinnin tulosten pohjalta. Keskusteluissa jaetaan yhteinen näkemys strategian toteutumisesta suhteessa tavoitteisiin ja sovitaan mahdollisista muutostarpeista suhteessa toiminnansuunnitteluun.

Vahvuudet

Strategian tavoitetilä on selkeä ja kunnianhimoinen.

Laaja-alainen ympäristöohjelma, jossa on selkeät tavoitteet, aikataulut ja vastuut.

Ympäristöohjelman toteuttaminen ja seuranta liitetty toiminnanohjausprosessiin.

Kehittämiskohteet

Ydintoiminnan ekologisen kestävyuden kehittäminen ja vahvistaminen.

Kestävyysajattelun ja ekologisten toimintatapojen vakiinnuttaminen laaja-alaisesti.

Resurssien riittävyys ekologisen kestävyuden kehittämiselle ja ylläpidolle.

4.1 Ekologinen kestävyys

- Auditointiryhmän arvio

Ekologinen kestävyys on nostettu Taideyliopiston strategiseksi kärjeksi

Taideyliopistolla on vahva tahto olla osa ekologisen kestävyyskriisin ratkaisua. Ajatus taiteesta

osana ekologisen kestävyyskriisin ratkaisua on mukana Taideyliopiston strategian päätavoitteissa yhtenä strategisena kärkenä. Ekologinen kestävyys nostettiin mukaan strategiseen keskusteluun osana yliopiston strategiatyötä sekä toimintaympäristöanalyysin että yhteisön sisällä käytyjen keskusteluiden kautta. Vahva strateginen sitoumus ja yliopistoyhteisön tuki luovat kestävän pohjan yliopiston ympäristötyölle. Strategian mukaan ekologinen kestävyys läpäisee koko akateemisen toiminnan eli teeman käsittely integroidaan opetukseen, tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan.

Taideyliopisto on sitoutunut suomalaisen yliopistokentän yhteisiin Suomen yliopistojen rehtorineuvoston Unifin kestävän kehityksen ja vastuullisuuden teeseihin. Ekologisen kestävyys edistämistä onkin rakennettu Unifin teesien pohjalta ja niiden mallin mukaan. Ympäristöhaasteita koskevat teesit on muokattu yliopiston omaan ympäristöohjelmaan konkreettisiksi tavoitteiksi ja toimenpiteiksi. Ympäristöohjelman seuranta on osa vuosiarviointia ja strategian seuranta.

Ympäristöohjelma on luotu yhteisöllisessä prosessissa vuonna 2022. Ympäristöohjelma sisältää tavoitteet vuodelle 2024 ja näille indikaattorit, toimenpiteet ja vastuut kolmen pääteeman alla: 1) opetus, tutkimus ja taiteellinen toiminta, 2) kestävä arki ja ympäristökuormituksen vähentäminen sekä 3) rakenteet ja johtaminen. Ympäristöohjelmaa seurataan ja sitä päivitetään tarvittaessa vuosittain osana toiminnan suunnittelua. Tuloksista raportoidaan avoimesti vuosittain.

Yliopiston yhteisessä opetussuunnitelmatyössä ekologinen kestävyys on ollut läpäisevä teema. Uudessa syksyllä 2024 käynnistyvässä opetussuunnitelmassa on mukana kaikille opiskelijoille pakollinen peruskurssi "Taide, työ ja kestävyys". Lisäksi tavoitteena on, että jokaisella luennolla tuodaan ekologiaa teemoja esille. Auditointivierailun aikaan opetussuunnitelmatyö oli juuri päättynyt, ja oli vielä epäselvää, kuinka monessa uuden opetussuunnitelman opintojaksoissa ekologinen kestävyys tulee olemaan mukana.

Ekologinen kestävyys ja luontoon liittyvät teemat ovat lisääntyvästi mukana Taideyliopiston tutkimusteemoissa ja tutkimusyhteistyössä sekä taiteellisessa työskentelyssä eri akatemioiden kanssa. Yhteistyötä tehdään humanististen, yhteiskuntatieteellisen ja luonnontieteellisen alan kanssa eri teemoista, kuten ilmastonmuutoksesta Helsingin yliopiston Ilmatieteen laitoksen kanssa, vesistöjen tilasta Itä-Suomen yliopiston tutkijoiden kanssa ja energiansäästöä digimusiikissa. Haastatteluissa pohdittiin myös musiikkikasvatuksen suhdetta teknologiaan ja mahdollisuuksia opettaa eri välineiden ja laitteiden korjaamista ja uusiokäyttöä. Taiteellista työskentelyä varten on tehty ohjeistus tuotantojen kestävyystä sekä esimerkiksi oopperaan opas ekologisuudesta.

Yhteiskunnallinen yhteistyö ja vaikuttavuus näkyy ekologisen kestävyys edistämisen pääsääntöisesti taiteellisen toiminnan kautta. Ympäristöohjelma ei huomioi muuta yliopiston vaikuttamista, kuten henkilöstön asiantuntijatyötä, osana vaikuttavuustoimintaa, eikä auditointiryhmä saanut tästä auditointivierailulla esimerkkejä.

Taideyliopiston oman toiminnan ekologisen kestävyys kehittämiseen on luotu useita hyviä käytäntöjä. Yliopisto tavoittelee hiilineutraaliutta vuonna 2030. Se vastaa itse hiilijalanjäljen laskennasta ja on kehittänyt siinä oman laskentamallin. Hiilijalanjälki huomio yliopiston

toiminnoista tilojen ja matkustamisen vaikutukset. Tarkoituksena on laajentaa laskentaa ottamalla seuraavaksi mukaan myös hankinnat ja sijoitukset. Matkustussääntö ja siihen liittyvä sisäinen lentomatkustuksen kompensatiomalli tukevat maata pitkin matkustamista. Tilojen ilmastokuormaa on vähennetty kehittämällä rakennusten energiatehokkuutta yhteistyössä kiinteistöjen omistajien kanssa sekä siirtymällä uusiutuvan kaukolämmön käyttöön. Kestävään kampuksella työskentelyyn on laadittu ohjeistus, mistä on auditointivierailun haastatteluiden mukaan vielä tarpeen lisätä viestintää käyttäjille.

Ekologisen kestävyuden edistäminen vaatii laajentamista ilmastotyöstä myös muihin ympäristönäkökohtiin

Ekologinen kestävyys näkyy Taideyliopiston strategiassa, ympäristöohjelmassa ja -toimissa tällä hetkellä pääsääntöisesti ilmastotyönä. Muita ympäristönäkökulmia tai -vaikutuksia ei juurikaan tunnisteta. Ilmastonmuutos on keskeinen, akuutti ympäristöongelma, mutta ei ainoa. Esimerkiksi luonnon monimuotoisuus ja vesiensuojelu vaativat kiireellistä, globaalia huomiota. Molemmilla näillä on myös merkittävä alueellinen ja paikallinen ulottuvuutensa. Vastuu Suomen luonnon monimuotoisuudesta on suomalaisilla sekä suomalaisilla organisaatioilla ja omalta osaltaan suomalaisilla yliopistoilla. Suomen vesistöjen puhtaus on yhtä lailla omissa käsissämme.

Esimerkit Taideyliopiston ympäristöohjelmassa olevasta muusta kuin ilmastotyöstä liittyvät ruokaan ja kierrätykseen. Ympäristöohjelman mukaan Taideyliopiston tarjoiluissa suositaan kestävästi tuotettua kasvisruokaa ja vastuullisesti pyydettyä kalaa. Mittarina tälle tavoitteelle on ruokatarjoilujen hiilijalanjälki. Yliopiston ohjeistus kestävästä työskentelystä kehottaa lajittelemaan jätteet kierrätyspisteisiin, välttämään tulostamista ja kiinnittää huomiota yksittäisten materiaalien uudelleenkäyttöön ja esimerkiksi somisteiden kierrätykseen. Ympäristöohjelmassa tavoitellaan syntyvän jätteen määrän vähentämistä ja kierrätysasteen parantamista, mille on ohjelmassa myös mittarit.

Auditointiryhmä suosittelee, että Taideyliopiston toiminnan luonteen huomioiden olisi syytä kiinnittää nykyistä laajemmin huomiota ainakin raaka-aineiden, materiaalien ja kemikaalien käyttöön ja resurssitehokkuuteen, haitallisten aineiden korvaamiseen vähemmän haitallisilla sekä niiden turvalliseen käyttöön, vaarallisen jätteen käsittelyyn sekä veden käyttöön ja jäteveden turvalliseen käsittelyyn. Ohjeistuksessa tuotantojen kestävydestä näitä näkökohtia on jossain määrin huomioitu, mutta Taideyliopiston tulisi varmistaa, miten ne on huomioitu opetuksessa, tutkimuksessa ja taiteellisessa työskentelyssä.

Taideyliopisto on nostanut strategiseksi kärjekseen ekologisen kestävyuden laajasti eikä pelkkää ilmastotyötä. Auditointiryhmä suosittelee, että ekologisen kestävyuden käsittelyä laajennetaan jatkossa ympäristöohjelmassa myös muihin ympäristöhaasteisiin, kuten luontohaittoihin. Unifin teesien mukaan yliopistot tekevät konkreettisia toimia luonnon monimuotoisuuden vaalimiseksi, kartoittavat toimintansa vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen ja kehittävät sen seurantaan mittareita.

Ekologisen kestävyuden edistämisen jatkuvuus ja johtaminen on turvattava

Taideyliopisto on muutamassa vuodessa saanut paljon aikaan ekologisen kestävyuden edistämässä nostettuaan teeman yhdeksi yliopiston strategiseksi kärjeksi. Ympäristöohjelma on rakennettu ja sitä on toteutettu osana kehittämisprojektia, joka on auditointivierailun aikaan päättymässä. Yliopisto on varautunut jatkamaan kehittämistä osana pysyviä rakenteita ja prosesseja. Tämä on perusteltua, sillä kyseessä ei ole väliaikainen projekti, vaan yliopiston valinnan mukaan pysyvä strateginen teema. Toiminnan jatkuvuus ja ekologisen kestävyuden jatkuva parantaminen on pyritty varmistamaan sitomalla kestävyys toiminnanohjaukseen, laatu järjestelmään ja yliopiston yhteisiin prosesseihin ympäristöohjelman tavoitteen mukaisesti. Koulutuksessa ekologisen kestävyuden perustiedot on varmistettu uudessa opetus suunnitelmassa olevalla kaikille opiskelijoille pakollisella opintojaksolla. Kestävyystyölle tulee vahva tuki yliopiston strategiasta, tavoitteista ja haastateltavien mukaan jatkossa myös työnkuvista.

Murrosvaihe näyttää kuitenkin kehittämisprojektin päättyessä haastavalta. Murros aiheuttaa yliopistoyhteisössä auditointihaastatteluiden mukaan huolta siitä, kantaako hyvään alkuun saatu kehitys ilman kestävyteen keskittyvää puolestapuhujaa ja osajaa. Auditointivierailun aikaan oli vielä sopimatta, kuka vastaa kestävyystyöstä jatkossa. Tarkoituksena on nimetä vastuu jollekin yliopiston johdossa. Auditointiryhmän mukaan jatkossa tulee seurata, riittääkö muiden tehtävien ohella kestävyystyöstä vastaavan johtajan aika ja osaaminen ekologisen kestävyuden edistämiseen, sillä aiheen ympärillä riittää kehittämistarpeita. Parhaillaan on käynnissä ympäristöohjelman uusiminen. Ekologisen kestävyuden roolia koulutuksessa ja tutkimuksessa tulee haastateltavien mukaan myös kehittää edelleen. Edellä kuvatun mukaisesti auditointiryhmä näkee tarvetta ekologisen kestävyuden laajentamiseen ilmastotyöstä myös muihin ympäristönäkökohtiin.

Taideyliopistolla on mahdollisuus olla ekologisessa kestävydessä maailmanluokan toimija

Taideyliopisto on osoittanut strategiassaan selkeän halun olla osa ekologisen kriisin ratkaisua, se on rakentanut kattavan ympäristöohjelman ja monia ympäristömyötäisiä käytäntöjä sekä lähtenyt vauhdilla toteuttamaan ympäristöohjelmaa. Yliopistolla on myös ympäristötyölleen vahva yliopistoyhteisön ja sidosryhmien tuki.

Taideyliopistossa on auditointivierailun haastateltavien mukaan herätty itsereflektioon ja tunnistetaan, että taide on myös osa kestävyysongelmaa. Esimerkiksi pakonomainen kansainvälistyminen, kansainvälisen taiteilijan uran vaatima matkustus tai taideteosten kuljettaminen kansainvälisiin näyttelyihin aiheuttavat merkittäviä ympäristövaikutuksia. Moni haastateltava totesi, että on hyvä, että nämä ristiriidat on nostettu keskusteluun, vaikka ratkaisuja ei vielä olekaan. Myös opiskelijat vaativat lisää ja nykyistä syvällisempää koulutusta ja toimenpiteitä kestävydestä. Opiskelijat ovat kestävyysajattelussaan monilta osin edellä opettajia, mikä näkyi auditointivierailun keskusteluissa myös sidosryhmille. Painetta nykyistä

vahvemmassa kestävyystyöstä tulee myös sidosryhmiltä itseltään. Haastatteluissa tästä nostettiin esimerkiksi se, että teatteri vaatii jatkossa vahvaa kestävyysosaamista muun muassa lavastuksessa.

Yhteistyötä ekologisen kestävyuden edistämiseksi on tehty jonkin verran muiden taideyliopistojen kanssa, mutta auditointiryhmän mukaan yhteistyötä voisi vielä lisätä. Erinomaisena esimerkkinä haastatteluissa nousi esille Estonia Arts Academyn kanssa tehty yhteinen kehittämistyö kestävän matkustamisen ohjeistuksessa. Taideyliopistolla olisi mahdollisuus nousta ekologisen kestävyuden edistämässä oman alansa tiennäyttäjäksi.

Yhteistyötä ekologisen kestävyuden teemojen parissa tehdään tutkimuksessa ja taiteellisessa toiminnassa jonkin verran myös muiden tieteenalojen kanssa. Auditointivierailulla nostettiin esille ajatus siitä, että Taideyliopistolla olisi loistava mahdollisuus nostaa nykyistä vahvemmin esille taiteen vaikuttavuus ja taiteellinen ajattelu arvomaailman ja asenteiden muuttajana sekä kehittää tutkimusta ja taiteellista toimintaa muiden tieteenalojen kanssa tuomalla mukaan oman ainutlaatuisen vahvuutensa. Haastateltavien mukaan taide tarjoaa väylän hankalien asioiden käsittelyyn ja voisi toimia vastapainona esimerkiksi kulutuskeskeisyydelle. Musiikkikasvatuksesta nostettiin esimerkkinä alan vahva tausta sosiaalisen kestävyuden kehittämisen kysymyksissä. Auditointiryhmä suosittelee, että Taideyliopisto voisi hyödyntää näitä kokemuksia nykyistä laajemmin ekososiaalisen kestävyuden kysymyksissä.

Vielä kunnianhimoisempänä tavoitteena haastateltavat keskustelivat taiteen mahdollisuuksista ekososiaalisen sivistyksen edistäjänä, laajemman yhteiskunnallisen paradigmaattisen muutoksen puolestapuhujana ja rakentajana. Taideyliopistolla on halutessaan mahdollisuuksia olla ekologisessa kestävyudessa maailmanluokan toimija, mutta se ei vielä näyttäydy johdonmukaisesti sellaisena.